

чи гострими списами і коливаючись, **мов** спіле жито на вітрі, запорожці двома живими річками збігли до Росі, вихопилися добрими кіньми на поле і, розгорнувшись широкими лавами, побігли на поляків» [3, 82]; «– Хмельницький! – Цей вигук, **мов** грім, приголомшив поляків, і всі вони кинулися тікати хто куди» [3, 65].

Особлива своєрідність майстра слова при використанні порівнянь відчувається у змалюванні пейзажів: «Краєвид був чарівний, **мов** талановито намальована картина; проте, запорожці не любували на красу й величність Божого світу, – всі думки їх линули туди, куди дивилися їхні сумні очі: назад, де лишилася їхня душа, ненька Січ» [2, 406]; «Два дні віз з подорожніми, поринаючи в густій траві й коливаючись, **мов** корабель, все далі посувався по безкрайому степу» [3, 460]; «Оббігаючи ту гору, велика річка розлягалася перед очима мандрівників широким та блискучим, **мов** загартована криця, півколом» [3, 464]; «І от ті височенні скелясті гори, уквітчані кучерявими дубами, **мов** вартові, стояли по обидва боки протоки, зазираючи в її прозорі води» [3, 523].

Вплітаючи у мовну тканину текстів подібні фрагменти, автор захоплює читача своїм умінням органічно поєднувати мальовничі пейзажі з психологічним станом персонажів твору.

Проведений аналіз свідчить про ефективність порівняння як стилістичного засобу вираження художніх текстів. Кожний компонент семантичної структури порівнянь є носієм образності, під якою розуміють властивість художньої мови передавати не лише логічну інформацію, а й таку, що підлягає чуттєвому сприйняттю. Індивідуально-авторські пошуки А. Кащенко реалізуються в порівняннях, які відіграють провідну роль у створенні системи художніх образів і тим самим дають можливість передати читачам те особливе бачення світу, яке притаманне автору чи його персонажам. У порівняннях письменника А. Кащенко втілились характерні ознаки його стилю – класика слова, динамізм художньо-образної системи, високе емоційне та інтелектуальне наповнення творів.

У перспективі – дослідження інших видів тропів у творчості А. Ф. Кащенко.

Список використаних джерел

1. Ващенко В.С. Мова Тараса Шевченка / В.С. Ващенко. – Харків, 1963. – 251 с. .
2. Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / А. Ф. Кащенко. – Дніпропетровськ: Січ, 1991. – 494 с.
3. Кащенко А. Зруйноване гніздо / А.Ф. Кащенко. – К. : Дніпро, 1991. – 647 с.
4. Потебня О.О. Естетика і поетика слова / О. О. Потебня. – К. : Мистецтво, 1985. – 302 с.

Анотація. У статті розглядаються порівняння як мовно-образні засоби у творчості А.Ф. Кащенко. Проаналізовано різні типи даного тропу.

Ключові слова: троп, порівняння, об'єкт порівняння.

Summary. In the article comparisons are considered as linguistic-figurative means in the work of A.F. Kaschenko. Various types of this trail have been analyzed.

Key words: trope, simile, object of simile.

Отримано: 6 липня 2017 р.

УДК 811.161.2

Т. О. Євтушина

СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ТЕРИТОРІАЛЬНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОВІСТІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ»

У контексті розвитку лінгвістичної парадигми третього тисячоліття пріоритетними є антропоцентричні тенденції, спрямовані на роль і місце сучасних прозаїків у збагаченні та збереженні української мови.

На окрему увагу заслуговує недостатньо вивчена постмодерністська проза Марії Матіос, у якій переплетено різноманітні мовні елементи. Не зважаючи на те, що творчість письменниці розглянута в літературознавчих працях Я. Голобородька, Т. Гундорової, Т. Ткаченко, Р. Харчук, у мовознавчих розвідках Н. Бербер, Т. Беляєвої, А. Вегеш, Ю. Вороніної, Л. Марчук, І. Тимченко, Н. Шарманової та інших, сьогодні доречним є дослідження маркованої лексики як стилістичного маркера прози Марії Матіос, що зумовлює *актуальність* наших наукових пошуків.

Мета статті – проаналізувати семантико-функціональний потенціал територіально маркованої лексики як текстотвірного компонента постмодерністської прози Марії Матіос.

Поставлена мета передбачає вирішення таких *завдань*: 1) з'ясувати особливості тлумачення й класифікації маркованої лексики; 2) виявити основні типи маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері»; 3) визначити й описати найтиповіші функціонально-семантичні призначення територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Варто зазначити, що сучасний розвиток суспільного та культурного життя зумовлює активне вживання різних груп лексики. Тому предметом деяких мовознавчих розвідок Р. Бесачи, Н. Бойко, Г. Гайдученко, С. Єрмоленко, Б. Коваленка, Н. Пуряєвої, Н. Слободянюк, Н. Сологуб, Л. Ставицької, О. Тараненка, Н. Шовгун й багатьох інших є соціально, територіально, хронологічно, функціонально, експресивно, національно марковані лексичні одиниці.

Поняття «маркована лексика» набагато ширше, ніж «стилістично маркована лексика»: марковані лексеми несуть будь-яку супровідну, додаткову інформацію (до лексичного й граматичного значення) про сфери вживання, часову віднесеність, емоційно-експресивне забарвлення або функціонально-стильове використання лексичних одиниць [2, 8].

Синтезуючи погляди О. Єфімова, М. Кожині, О. Тараненка, Ю. Скребнева, Н. Хруцької та ін., виокремлюють такі групи маркованих слів: 1) стилістично марковані – за належністю до певних функціональних стилів і наявністю емоційно-експресивного забарвлення (конотативна маркованість); 2) хронологічно марковані – з погляду історичної перспективи; 3) територіально марковані – з погляду територіальної обмеженості; 4) соціально марковані – за ознакою віднесеності лексичних одиниць до словникового запасу певних соціальних груп людей [див. 2, 8].

У повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» зафіксовано два типи маркованої лексики: конотативну й територіальну.

Найяскравіше репрезентовано в повісті «Черевички Божої Матері» такий тип маркованої лексики, як *територіально маркована лексика*, до якої уналежнюємо лексичні одиниці, що прийнято називати діалектизмами.

Діалектну лексику поділяємо на дві групи: лексичні діалектизми, чи діалектизми протиставного типу (термін С. Бевзенка), та етнографічні діалектизми, чи діалектизми непротиставного типу. Наприклад: «*Мусіли би трембітарів наймати...*» [3, 42] (*трембітар* – той, хто грає на музичному інструменті під назвою трембіта); «*...і пішов до іншого примірника – Івана Припуляка*» [3, 26] (*примітник* – чарівник, мольфар); «*...сільська мольфарка Трюшка всі хвороби відмовляла тільки на сірниках*» [3, 27]; «*трималася своєї хати, щоби гонихмарник не забрав її з собою*» [3, 49] (*гонихмарник* – чорт, нечиста сила); «*Він у гриби любив ходити і у гогодзи*» (*гогодзи* – брусниця); «*...знову перев'язувала себе навхрест хустками і натягувала поверх них куценький сардачок чи кептарик*» [3, 83] (*сардак* – верхній осінній чи зимовий одяг із вовняної тканини). Зафіксовані діалектні лексеми-етнографізми є відображенням місцевого колориту, у таких контекстах інформативність домінує над експресивністю. «Такі лексеми існують лише в певному діалекті, вони поширені на обмеженій території в результаті того, що інші регіони не мають відповідних предметів чи понять» [1, 177].

Лексичні діалектизми протиставного типу здебільшого є відповідниками до літературних дублетів: «*Покровець, Елі, покровець, бо вже як викопають у селі барабулі, то настає Покрова, до Покрови всі городи мають бути чисті. А далі падолист*» [3, 67] (*барабуля* – картопля). У досліджуваному художньому тексті подібні лексеми виконують інформативно-текстові функції.

Варто зазначити, що лексичні діалектизми протиставного типу поділяють на п'ять підгруп: власне лексичні; лексико-семантичні; лексико-словотвірні; лексико-фонетичні; лексико-морфологічні [1].

Потенціал діалектних слів власне лексичного різновиду представлений у досліджуваній повісті Марії Матіос досить широко.

Так, прикметники, займенники, прислівники становлять найменшу кількість власне лексичного різновиду територіально маркованих слів: *переступний* (високосний) [3, 56]; *чоренний* (дуже чорний) [3, 151]; *ніц* (нічого) [3, 70; 3, 158]; *змаціцьканий* (зменшений, змалілий) [3, 179]; *первак* (двоюрідний) [3, 191]; *гездечки* (тут) [3, 56]; *байка* (байдуже) [3, 106]; *генде* (онде) [3, 190].

Одним із численних буковинських маркерів повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» є діалектні дієслова: *увихатися* (старатися), *байцувати* (маринувати), *ляхканитися* (злословити), *побігатися* (запліднитися), *змудрувати* (обдурити), *задубити* (захворіти), *спудити* (злякати), *здиміти* (щезнути), *мотузкатися* (сваритися), *позаритися* (позаздрити), *наторокотіла-нателеніла* (швидко говорити), *гаратати* (бити), *глотитися* (юрмитися), *натроюджувала* (намовляти), *вадитися* (сперечатися), *шляхтуючи* (проклинати), *скапати* (уникати), *безсебитися* (виходити з себе), *бицкатися* (брикатися), *цмулити* (палити). Численне використання буковинських дієслів свідчить про емоційно-експресивне забарвлення твору. Ця експресивність та образність надають повісті «Черевички Божої Матері» особливого стилістичного забарвлення.

Зокрема, на початку повісті фіксуємо діалектну лексему-дієслово, якою схарактеризовано одне з призначень безцінного корита родини Борсуків: «...у кориті байцували свіжину...» [3, 12]. Цей домашній Ноїв ковчег був призначений для розчину тіста на хліб, зберігання сушених слив тощо.

Функціонально навантаженими в досліджуваній повісті є локальні дієслова, які відтворюють дії годувальниці родини Борсуків: «*Бо котру корову вподобала відьма – та корова задубила*» [3, 49]; «*Корова бицкається – Гаврило дужче співає за мотуз*» [3, 166]. У наведених реченнях прочитуємо віру, забобонність буковинців в образі маленької Іванки. Дівчинка вирішила пильнувати, щоб відьма в Борсукових корів не забрала молоко. Для цього вона перев'язала коров'ячий хвіст червоною стрічкою, щоб кров замість молока не йшла з вим'я. А на подвір'ї Іванка порозкидала іржаві підкови, щоб корова наступила на них. За таких пересторог вірили буковинці, що відьма не матиме сили, корова не зможе захворіти.

Найпоширенішим інформативно-текстотвірним потенціалом наділені діалектні лексеми-іменники: *бола* (хвороба) [3, 28]; *афинник* [3, 59] (місце, де ростуть чорниці, які гуцули ще називають афинами); *фертик* (кінець) [3, 66]; *фіра* (віз) [3, 99]; *шутер* (щербінь, галька) [3, 112]; *канона* (гармата) [3, 116]; *фана* (прапор, стяг) [3, 124].

Інформацію буковинської забобонності прочитуємо також у тлумаченні діалектної лексеми *бедзень*: «*Бедзень – червивий місяць, каже дід Іван, у бедзень не можна дерево на будівництво рубати, бо витрублять черви зрубане дерево, будуть дятли мати роботу, якщо хату з червивого дерева побудувати*» [3, 114].

Численними в художньому діапазоні письменниці є локальні лексеми семантичної групи «предмети побуту»: *куфер* (ручна дерев'яна валіза) [3, 29]; *сакві* (дві, з'єднані одним полотнищем, торби, які перекидають через плече на груди й спину чи через спину коня тощо) [3, 44]; *поташ* (сода) [3, 55]; *трійло* (отрута) [3, 150]; *бебехи* (торби) [3, 107].

Наприклад, територіально маркована лексема *цебро* наділена підвищеним інформативно-текстотвірним потенціалом у фрагменті повісті «Черевички Божої Матері», де йдеться про неймовірно таємничі дієства. Зокрема, знайомимося зі знахарством Северини, до якої привела мама Іванку, щоб рятувати дитину від страху. *Цеберко* як транслятор власне лексичних діалектних відмінностей обіймає узагальнювальну позицію в реченні. Препозиційно читач знайомиться, що Іванку одягнула Северина в довгу білу сорочку, тричі занурила з головою в сховане між високих трав корито з непочатою водою. Згодом знахарка оберла головного персонажа повісті жорстким конопляним рушником, «*а потім – голою срачиною посадила в сідло живого – ніби мільйон брутнатних душ! – мурашника, ніби цебром окропу ошпарила*» [3, 81] (*цебро* чи *цебер* – дерев'яна посудина, конічна чи циліндрична, має вигляд зрізаної діжки). Лексема *цебро* для носіїв діалекту виконує асоціативно-підсилювальну функцію, для інших читачів прозора внутрішня форма також створює подібний ефект.

Інформативну функцію в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» виконують діалектні лексеми семантичної групи «людина за соціальним чи родинним станом»: «*І що, дід Матей і вуйко Остап отак, як великани, можуть ступати з горба на горб?*» [3, 44] (*вуйко* – материн брат); «*Здавалося, що ті гешефтари і зараз чатують за деревами*» [3, 53] (*гешефтар* – торговець); «*Ой, не кажіть, газдо*» [3, 56] (*газда* – господар); «*...доброзіка не вміє тримати навіть домашні секрети*» [3, 161] (*доброзіка* – попадя); «*Добре, що лісничівка побережника Івана Вейчука під трепіт не завалилася*» [3, 204] (*побережник* – лісник).

Численною й експресивно-забарвленою є лексема вищерозглянутої групи *вуйна*: «*То ти не бійся...станеш лиш отако на підвіконня, вуйна Августина дасть татові гроші за тебе, я передам тебе вуйні, вуйна візьме тебе з вікна на руки – та й по всьому*» [3, 91]; «*Вуйна Августина, чинно повівши плечима на два боки, зупинилася перед старшим воєнним*» [3, 125] (*вуйна* – дружина дядька по матері). У першому цитованому реченні *вуйна* – звичайна родичка, у якій є донька, тому буковинці вірять, що вона може «купувати» дитину, щоб та стала здоровою, тобто щоб Іванка позбулася чорної хвороби. Згодом дізнаємося про прислужництво Августини червоним комісарам.

Цілком природні й художньо-вмотивовані словникові діалектизми семантичної групи «одяг»: «*Дід ... поклав до кишені портяницю і мовчки пригорнув дитину до грудей*» [3, 86] (*портяниці* – білі домоткані чоловічі штани); «*Його щоденний чорний лейбик – весь був у білій муці...*» [3, 176] (*лейбик* – різновид народного одягу українців, безрукавка). Письменниця завдяки цим лексемам спробувала розкрити культуру мешканців Західної України в галузі моди. Зауважимо, що територіальній лексики на позначення жіночого одягу жодного прикладу в досліджуваній повісті не зафіксовано.

Основу словника стилістично навантажених художньо-виражальних засобів досліджуваного твору складають, зокрема, локальні лексеми як компонент власне лексичного різновиду те-

риторіально маркованої лексики, що виконують оцінну функцію щодо найменування людини: «Вона згадала недавню батькову з мамою розмову про *шварцівників* ...» [3, 52] (*шварцівник* – торговець-контрабандист); «...і та *калюхата* Хая розчепірено стоїть перед царськими вратами» [3, 138] (*калюхата* – черевата); «...*мерза* Геллер при зброї цілими днями чипів коло сільради...» [3, 158] (*мерза* – мерзотник).

Склад територіальних діалектизмів у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері» інколи пов'язаний із номенами «частини тіла людини»: «*Анниця довга, як сім неділь посту. А хлоп що, на пальці буде ставати, аби її чупру дістати...*» [3, 62] (*чупер* – волосся).

Одним із яскравих показників індивідуальної стильової манери письменниці є вживання лексичних діалектизмів семантичної групи «музичні інструменти»: «*Зісью витягує з-поза пояса штанів телинку*» [3, 16] (*телинка* – різновид сопілки); «*Що у Семена, що в Елі – зіграла нога, як дудка у час маланкування*» [3, 203] (*дудка* – музичний інструмент, «коза» по-народному, зроблений із висушеного овечого шлунка)

В авторській мові та мовленні персонажів повісті «Черевички Божої Матері» фіксуємо численну кількість словникових діалектизмів як компонентів власне лексичного різновиду територіально маркованої лексики семантичної групи «буковинські страви та напої»: «*Запросила до столу, мовчки пригостила кислицею, а сама подалася надвір*» [3, 79] (*кислиця* – пісна страва, що нагадує кашу – у воду додають свіжі сливи, цукор і варять з кукурудзяною мукою). Поширеною є лексема *кулеша* [3, 46; 3, 58; 3, 64].

Як доводить аналізований матеріал, авторка зображує культуру передвоєнної Буковини в кулінарії: «*З бантини – найкраще кільце ковбаски, припасене до першої Богородиці, із бочечки – жменька торішньої бринзи, із печі – ще літеплий хлібець, а наостанок – полив'яний глечик свіжої гусянки*» [3, 35] (*гусянка* – кисле молоко, на зразок кефіру чи ряжанки). Продовольчі запаси разом із гусянкою наділені інформативно-текстовірним потенціалом у повісті. Ними маленька Іванка намагалася врятувати городину від граду. Оскільки тато не дотримався вірувань – на Різдво не зробив заклинання граду. І як наслідок – перед Спасом на Борсукові городи посипався град, тому Іванка з дитячою наївністю вирішила заманити його в гості, накривши стіл усім найкращим, що є в коморі. Дівчинка таким чином сподівалася, що град оцінить її гостинність і зрозуміє її слова.

Діалектна лексика повісті «Черевички Божої Матері» Марії Матіос дуже різноманітна: це також лексеми як компонент власне лексичного різновиду територіально маркованої лексики семантичної групи «назви рослин і тварин»: *синій вогник* (будяк) [3, 27]; *свербивус* (шипшина) [3, 45]; *йони* (сорт яблук) [3, 105]; *матриган* (золотий корінь, отруйна й одночасно лікарська рослина) [3, 159]; *морва* (шовковиця) [3, 186]; *канупер* (любисток) [3, 193]; *товар* (худоба) [3, 61].

Під час аналізу виявів територіальних особливостей діалектної лексики власне лексичного різновиду у творчій скарбниці Марії Матіос зафіксовано кілька контекстів, у яких відтворено семантичну групу «плазуни»: «*Москалиця нічого на світі не боїться. Ні цієї нехарі, що живе з нею в хаті, ні ночі, ні грому*» [3, 40] (*нехар* – гадюка). Генитивні конструкції з діалектною лексемою інформативно значущі, частково пояснюючи мікросвіт Северини Северин, яка є знахаркою: мама вродила їй в понеділок і в понеділок відлучила від грудей. Крім того, цей персонаж-вчителька для Іванки, головного персонажа повісті «Черевички Божої Матері», часто бродила пасовиськами, молилася перед образом Божим, ворожила на квасолі, постилася в понеділок і суворо дотримувалася п'ятниці.

Поряд із вказаними групами буковинських лексико-семантичних паралелей у мовленні персонажів Марії Матіос зафіксовано репрезентанти інших семантичних груп: «...*гори дараба йде!*» [3, 16] (*гори* – вверх, проти течії; *дараба* – річковий пліт); «...*поки баби перемиють ябка від грузий*» [3, 105] (*грузи* – болото); «...*кидаючи вареники в царок...*» [3, 194] (*царок* – загорожа для свиней).

Поодинокими в досліджуваній повісті є діалектні службові слова, які читач сприймає як додатковий характеризувальний штрих у мовному портреті: «*А май далі, Іванко, мзицьник!*» [3, 67] (*май* – ще); «*Коли би була така драбина, щоби потайки залізти та роздивитися, що на небі робиться...*» [3, 13].

Менш численними є лексико-словотвірні діалектизми, що відмінні від своїх літературних відповідників словотвірними афіксами: *назадьма* [3, 6]; *почерез* [3, 7]; *скорше* [3, 61]; *успокійся* [3, 91]; *зачалася* [3, 113].

Особливістю лексико-фонетичної підгрупи діалектизмів є те, що слова в літературній і діалектній формах української мови різняться особливостями звукового складу, спричиненими фонетичними явищами, що мають лексикалізований характер: *видко* [3, 58]; *Божка* [3, 47]; *война* [3, 97]; *гівка* [3, 167]; *инак* [3, 116; 3, 170]. Лексичні діалектизми є засобом для створення локального колориту в тексті. У цьому плані письменниця доцільно використовує лексико-фонетичні діалектні ознаки на рівні ненаголошеного вокалізму, зокрема літературний варіант слова

криниця функціонує в повісті паралельно з діалектним *керниця*. Ця діалектна лексема має повторюваний характер уживання, вербалізує разом із широким контекстом виховний потенціал до здійснення добрих справ у житті, яких багато не буває: «Коли в селі відкрили школу, дідич скликав чоловіків, тато покійного діда Матея знайшов тут жилу з водою, і вигнали люде *керницю*» [3, 111]; «Спершу Андрич на сході села сказав, що буде в селі *керниця* для всіх. Широку *керницю* копали, сама видиш, круглу, так, що на дні п'ятеро чоловіків люду може разом стояти» [3, 111]; «*Керниця* у цім зрубі – як цісар у короні – виглядає» [3, 112].

У повісті «Черевички Божої Матері» Марія Матіос часто використовує територіально марковані лексичні одиниці лексико-морфологічного різновиду: *чотири руці* [3, 79]; *молитов* [3, 21]; *тото* [3, 49]. Зокрема, поряд із літературними формами вищого ступеня порівняння прикметників інформативно-текстотвірний потенціал транслюють буковинські аналітичні форми вищого ступеня порівняння, що утворено шляхом додавання частки май до форми прикметника з суфіксом вищого ступеня: «А до неї приточити ще *май одну довшу драбину* – якраз би стачило» [3, 14].

Крім того, зафіксовано в повісті експресивно насичену аналітичну форму найвищого ступеня порівняння, яка утворена шляхом додавання слова *фест* до початкової форми прикметника: «*То фест добрі очі і розум треба мати, аби акурат додивився, хто є чужий, а хто – свій...*» [3, 113].

Поширеним явищем серед маркованих лексичних одиниць лексико-морфологічного різновиду в повісті «Черевички Божої Матері» є зворотні форми дієслів, у яких частка *ся* часто виступає переважно в препозиції, не зливаючись із дієсловом: *ся зробило* [3, 42] тощо.

Аналітично-особові форми минулого часу за своєю структурою становлять поєднання звичайної форми минулого часу з особовими енклітиками, що є zdeформованими формами колишнього допоміжного дієслова *бути* в теперішньому часі: «*Та просить, діти, Бога, абисьте були щасливі...*» [3, 117]. «*А сьогодні сховай їх із дідом так, щоби'сь знала, де сховала*» [3, 84]; «*А ти абись знала...*» [3, 164]; «*...може с'те чули, у тиждень до війни забрали з хати без «будь здоров», за Україну забрали...*» [3, 191]. Не меншим інформативно-текстотвірним потенціалом наділені діалектні дієслова умовного способу давноминулого часу: «*Що бисьте були робили?*» [3, 42].

У мовленні літніх людей зафіксовано аналітичні форми майбутнього часу дієслів недоконаного виду, що за структурою становлять поєднання допоміжного дієслова *буду*, яке виступає в препозиції, з формою дієслова минулого часу дієприкметникового походження: «*А коли підростеш та й будеш обнімала цією рукою бахурів, пам'ятай про доктора Маєра*» [3, 30]; «*Будеш видів, Маріко*» [3, 94]; «*Ще трохи – Іванці також попустить, будете видів, Маріко*» [3, 95]. Лексико-морфологічна діалектна відмінність на рівні дієслова виконує інформативну функцію, не стає у заваді й контекст повісті, у якому прочитуємо життєву мудрість єврейки, котра заспокоює матір Іванки щодо тривалості в дитини чорної хвороби.

Описові діалектні форми дієслів наказового способу мають відтінок застереження і функціонують як супроводжувальний компонент люб'язності у вигуківих фразеологізмах зі стрижневою лексемою Бог: «*–А що вже ваша Августина колот межі людьми робить, най Бог боронить!*» [3, 60]; «*–Свят-свят-свят, най Бог боронить...*» [3, 64]; «*–Най Бог боронить, аби друга війна колись зачалася. Най Бог боронить!*» [3, 113]; «*–Най Бог боронить, яке дурне сказав!*» [3, 166]. Вищенаведені діалектні форми дієслів наказового способу третьої особи однини, утворені за допомогою фонетичного варіанта спонукальної частки *нехай* – *най*, репрезентують разом із усім семантико-структурним арсеналом вигуківих фразеологізмів нагнітання психологічної атмосфери й служать для відтворення збудженого емоційного стану героїв у момент мовлення. Як наголошує Р. Харчук, «письменниця завжди шукає гостру інтригу, надає перевагу емоційному надміру, різко протиставляючи добро і зло, пише про межові стани ефектно, але не ефективно» [4, 70–71].

Серед дієслів наказового способу також зафіксовано в мовленні персонажів діалектні форми з енклітичною часткою *-ко*, що пом'якшує наказовість: «*Ану-ко, зроби з ними ряд!*» [3, 43]. Такі лексико-морфологічні діалектні відмінності є цінними зображальними засобами в емоційному та ідейно-образному відтворенні об'єктивної дійсності Буковини напередодні 1941 року: у родині Борсуків панував ритуал вечірнього виховання дітей. Залежно від величини провини тато змушував дітей десять разів отче наш повторити чи голими колінами клав на кукурудзу чи горох, але найчастіше бив, змушуючи дітей рахувати кількість ударів.

Отже, мовний аналіз повісті «Черевички Божої Матері» Марії Матіос засвідчує, що виокремлені лексичні одиниці є маркованими – обмеженими у своєму вживанні (територіально), вони наділені інформативно-текстотвірним потенціалом: відтворюють місцевий колорит Буковини, мовленнєві особливості персонажів твору.

У подальшому доречним є ґрунтовне вивчення лексико-фразеологічного потенціалу вербалізації менталітету українців у прозі Марії Матіос.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Кабиш О. О. Зміни в семантичній структурі та функціонуванні маркованої лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец.: 10.02.01. «Українська мова» / О. О. Кабиш. – К., 2007. – 21 с.
3. Матіос М. Черевички Божої Матері : повість / Марія Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.
4. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : постмодерний період / Р. Б. Харчук. – К. : Академія, 2008. – 248 с.

Анотація. У статті виокремлено основні типи маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері»; проаналізовано семантико-функціональний потенціал територіально маркованої лексики як пріоритетного текстотвірного компонента повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Ключові слова: територіально маркована лексика, лексичні діалектизми, семантична група, інформативно-текстотвірний потенціал, повість Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Summary. The article it is established, that in the story of Mary Matios «Our Lady Slippers», two types of marking vocabulary were recorded: the connotative and territorial. The most vividly represented in the research story is such a type of markup vocabulary as a territorially marked vocabulary, to which the lexical units belong, called dialectisms.

The dialect vocabulary is divided into two groups: lexical dialectisms, dialecticisms of the opposite type, and ethnographic dialecticisms, or dialecticisms of the non-opposite type.

It is noted that recorded dialect lexeme-ethnografisms are a reflection of local color, in such contexts, informality dominates expressiveness. Lexical dialecticisms of the opposite type are, for the most part, consistent with literary doublets. Among them there were recorded lexical, lexical-word-building, lexical-phonetic, lexical-morphological varieties.

The potential of dialectal words of a proper lexical variety is presented in the subject of the story of Mary Matios quite widely.

One of the numerous Bucovian markers of the «Our Lady Slippers» novel by Maria Matios is dialectal verbs and nouns.

Semantic dialects of nouns are defined and described: subjects, people by social or family status, names of people, parts of the human body, clothing, musical instruments, cookery, plant and animal names, etc.

The functional purpose of territorially marked lexical units of lexical-word-building, lexical-phonetic, lexical-morphological varieties is analyzed in detail.

It is emphasized that isolated territorially marked lexical units in the story «Our Lady Slippers» by Maria Matios perform important functions: they reproduce the local flavor of Bukovina, the linguistic features of the characters of the works.

Key words: territorial marking vocabulary, lexical dialektizmi, semantic group, informativno-tekstotvirniy potential, story of Maria Matios «Our Lady Slippers».

Отримано: 23 серпня 2017 р.

УДК 81'33/003

В. В. Желязкова

ЛЕКСИЧНІ МАРКЕРИ ЕКСПРЕСІВНОСТІ СИМВОЛІЧНИХ ЗНАКІВ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Визначення функційного потенціалу знаків мовних систем, а також виявлення маркерів, що уможливають прагматичну інтерпретацію текстурального семіозису й зумовлюють його належить до дискусійних питань новітньої лінгвосеміотичної парадигми. Однією з домінуючих позицій є інтенсифікація виразності мовного знака в мовленні, тобто під час реалізації комунікативно-інформативних можливостей мовної системи. Це підтверджує низка наукових розвідок. Зокрема в цьому руслі отримано немало теоретичних і практичних результатів, хоча й досі точаться дискусії щодо природи знака-символу (О. Комар, Е. Мамонтова, О. Темна), виокремлення його універсальних знакових і специфічних ознак (Т. Кулешова, Г. Осадко, О. Таран), встановлення зв'язку із символом-образом (О. Воробйова, Т. Горчак, С. Каленюк, В. Кононенко, М. Шкуропат),